

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte fredag den 13. oktober 1961 kl. 13.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede: Bondevik, Braadland, Langhelle, Langlo, Finn Moe, Erling Petersen, Jakob Pettersen, Reinsnes, Røiseland, Rakel Seweriin, Bergesen, Leirfall (for Borgen), Sandberg (for Borten), Dahl, Hareide, Hegna, Hønsvold, Ingvaldsen, John Lyng, Johs. Olsen, Treholt og Watnebryn.

Av Regjeringens medlemmer var til stede: Utenriksminister Lange og forsvarsminister Harlem.

Dessuten ble følgende embetsmenn fra Utenriksdepartementet gitt adgang til møtet: Ekspedisjonssjef Gunneng, byråsjef Hedemann, konsulent Frydenlund og sekretær Vibe.

Formannen: Komiteen er sammenkalt for at utenriksministeren kan redegjøre for noen forestående reiser som han skal foreta, og senere for Berlin- og Tysklandsspørsmålet, og endelig vil forsvarsministeren redegjøre for spørsmålet om tyske miner i Norge. Jeg gir med en gang ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Jeg har bedt om å få anledning til å nevne her i den utvidede utenrikskomite, før det står i avisene, at jeg har akseptert, etter femten og et halvt års funksjon som norsk utenriksminister, å reise på offisielt besøk til Moskva. Det er et sovjetisk initiativ som kom i løpet av sommeren, ledsaget av den intimasjon at hvis jeg ville komme på et protokollært utenriksministerbesøk, så ville spørsmålet om gjenbesøk av Krusjtsjov bortfalle. Blant annet i lys av det, og i lys av at jeg nå har sittet i denne stillingen i femten år og vel så det, og ikke vært i vårt store naboland, mens samtlige andre av de skandinaviske land har avlagt utenriksministerbesøk der borte, fant vi i Regjeringen at det var riktig at jeg aksepterte det. Den reisen kommer da til å finne sted fra 20. november og alt i alt 8 - 10 dager - det er ikke endelig fastlagt. For at det ikke skal lages noen slags spekulasjoner om at dette er noen "Spaak-reise" kommet på i en fart, vil vi gjerne gjøre dette kjent nå en av de aller første dagene. Det har for lengre tid siden alt vært meddelt i NATO's Råd, uten at det der framkom noen merknader i den anledning.

Den andre reisen er et offisielt besøk som jeg skal avlegge i Paris. Den umiddelbare foranledning til det er at den danske utenriksminister var på offisielt besøk der og fikk gjensitt av den franske, og vi kom da til at ikke minst med tanke på kommende forhandlinger om en form for tilknytning til Fellesmarkedet - hvilket alternativ vi nå velger - ville det nå være gunstig at vi i hvert fall ikke innrettet oss slik at det kunne være noen fornærmelse på fransk side. Det er nå avtalt at jeg reiser på et to dagers besøk til Paris en av de første dagene i november - selve dagene er ikke endelig fastsatt.

Det vil da i begge disse tilfelle bli spørsmål om gjensitt en gang ut på vårparten, altså henholdsvis av utenriksminister Gromyko og av utenriksminister

Couve de Murville. Dette kommer altså til å komme i avisene så snart datoene er endelig fastsatt og det kan skje hva dag som helst.

Formannen: Er det noen merknader til det utenriksministeren har sagt? - Ingen har bedt om ordet, og da kan utenriksministeren gå videre.

Utenriksminister Lange: Så vil jeg gjerne få lov til å føre à jour den orientering som jeg har gitt kontinuerlig om Berlin-situasjonen. Sist jeg var her i komiteen, var den 31. juli i år. Jeg redegjorde da for utviklingen inntil det tidspunkt. Jeg pekte den gangen bl.a. på at det Krusjtsjov antakelig i første rekke har ønsket å tvinge fram, var en anerkjennelse av Øst-Tyskland og dermed av Tysklands deling, men at han i denne omgangen ikke syntes å ha tatt sikte på å fordrive Vestmaktene fra Berlin. Det svaret som i dag er offentliggjort i våre aviser på en henvendelse fra en gruppe Labour-parlamentsmedlemmer, synes å bekrefte at dette stort sett var en fornuftig vurdering.

Siden 31. juli har det i visse henseender funnet sted en forverring av Berlin-krisen. Det jeg sikter til, er da den militære oppladning som har funnet sted på begge sider, jeg sikter til avsperringen av sektor-grensen i Berlin 13. august, videre de sovjetiske noter med beskyldninger om alliert misbruk av luftkorridorene til Berlin, og sist, men ikke minst, de sovjetiske prøve-ekspløsjoner - som, kan jeg innskyte her, i den sovjetiske ambassade i går overfor meg uttrykkelig ble begrunnet med at de var nødvendige for å vise folk i vest at Russland mente alvor.

I de to - tre siste ukene har vi riktignok, i hvert fall på det diplomatiske plan, kunnet spore et noe lettere klima i forbindelse med de sonderingene som har funnet sted mellom vestlige statsmenn og utenriksminister Gromyko. Fra før av vet vi imidlertid at omslagene i sovjetisk utenrikspolitikk kan være temmelig brå, og vi må derfor være forberedt på at det på kort varsel kan komme en ny tilspissing av krisen. Alvoret i situasjonen er i de siste dagene kommet klart fram gjennom de styrkedemonstrasjoner som samtidig med prøveekspløsjonene i Sentral-Asia og ved Novaja Zemlja finner sted i Øst-Europa i samband med Warszawapaktlandenes militærmanøvrer.

Vestmaktens forhandlingsposisjon ble svekket ved det som hendte 13. august da delingen av Berlin formodentlig ble gjort definitiv. Avsperringen berørte riktignok ikke det som er hovedsaken for Vestmaktene, nemlig deres rett til nærvær i Vest-Berlin, deres rett til å ha adgang til byen, og vest-berlinerens frihet til å leve under det styret de selv har valgt. Men like fullt var den øst-tyske aksjonen et klart brudd på byens 4-maktsstatus, og for så vidt er det klar sammenheng mellom det som hendte 13. august og Vestmaktens stilling i byen. Det vil neppe være mulig å endre de forhold som nå er etablert i Berlin uten ved bruk av fysisk makt, idet det er grunn til å anta at formålet med aksjonen, foruten det å stanse flyktningestrømmen, nettopp kan ha vært å skape fullbyrdede kjensgjerninger før forhandlinger tar til.

Det er neppe tvil om at de forsinkede og obligate vestlige protestene mot avsperringen av sektorgrensen 13. august, og den ting at det ikke kom noen mottiltak, skapte betydelig skuffelse, bitterhet og til dels motløshet i Vest-Berlin og

i Tyskland ellers. Det synes som om den alminnelige tysker har hatt helt urealistiske forestillinger om hvilke muligheter Vestmaktene har for å hindre krenking av firemaktsavtalene av den art som fant sted 13. august. Hovedansvaret for at det er slik, må en antakelig legge på vest-tyske politikere av alle partier, som aldri har våget å gi sine velgere et realistisk bilde av utsiktene for tysk gjenforening. Vestmaktene har imidlertid selv bidratt til å holde de mange tabu-forestillingene omkring Tysklandsspørsmålet ved like, ikke minst gjennom sine mange, delvis helt urealistiske forslag og planer for tysk gjenforening ved frie valg.

Det er på denne bakgrunn at den amerikanske visepresident Johnson's besøk i Berlin ble viktig i mer enn én henseende. På den ene siden gjorde han det klart for vest-berlinerne - og for Sovjet-Samveldet - at De forente stater var fast bestemt på å forsvare sine rettigheter i Vest-Berlin, og oppnådde i en viss grad å berolige Vest-Berlins befolkning som i dagene etter 13. august hadde vist tydelige tegn på nervøsitet. Samtidig gjorde han det imidlertid klart - ved det han ikke sa - at De forente staters garantier var begrenset til Vest-Berlin og Forbundsrepublikken, og at de som bor i Berlins østsektor og i Østsonen, ikke kunne gjøre seg noe håp om frigjøring fra Ulbrichts regime i overskuelig framtid.

Avsperringen av sektorgrensen 13. august og den svake vestlige reaksjon på tiltakene har på mange måter vært en vekker for den alminnelige tysker. Det vil antakelig kunne føre til at framtidige vestlige forslag til løsning av Berlin- og Tysklandsspørsmålet vil få en noe mer realistisk karakter.

Siden sist i juli har det vært så å si sammenhengende rådslagning innenfor NATO's Faste Råd om Berlin-spørsmålet. Disse rådslagningene har dreid seg om tre spørsmål: For det første hvordan en kan styrke NATO-landenes militære stilling, for det andre hvordan en kan planlegge ikke-militære mottiltak for det tilfelle at Sovjetmyndighetene gjør overgrep mot Vestmaktens rettigheter i Berlin, og for det tredje å forberede forhandlinger med Sovjet-Samveldet.

Samtidig med disse diskusjonene i NATO's Råd har det pågått kontinuerlige drøftinger mellom de tre Vestmakter og Forbundsrepublikken om Berlin-situasjonen. Disse drøftingene har i første rekke foregått i den såkalte Ambassadørgruppen i Washington, hvor foruten representanter for det amerikanske utenriksdepartement, Frankrikes, Storbritannias og Forbundsrepublikkens Washington-ambassadører er med. NATO's Faste Råd er blitt holdt regelmessig orientert om disse drøftingene.

Alt fra tidligere, og uavhengig av planleggingen i firemaktsgruppen og diskusjonene i NATO av generelle beredskapstiltak i forbindelse med Berlin-situasjonen, har det mellom de tre Vestmaktene pågått en militær stabsplanlegging om hvilke konkrete militære tiltak som det kan komme på tale å sette i verk under en akutt krise omkring Berlin.

På bakgrunn av det sterke innslag av trusler i de sovjetiske forslag har Vestmaktene funnet det nødvendig å styrke sin beredskap. Særlig har De forente stater lagt avgjørende vekt på i ord og handling å gjøre det klart for Sovjet-Samveldet at selv om det skulle medføre risiko for kjernefysisk krig, vil den amerikanske regjering ikke vike tilbake for å bruke makt om det skulle vise seg

nødvendig for å vareta hva de anser for sine vitale interesser i Berlin: Vest-Berlins frihet, Vestmaktenes rett til nærvær i Berlin og deres rett til fri adgang til byen. Det sentrale i tankegangen bak denne holdningen fra amerikansk side er at med mindre Sovjet-lederne blir overbevist om at det fins en grense som ikke kan overskrides uten at det fører til krig, vil de ikke være villige til å medvirke til en rimelig forhandlingsløsning.

På grunnlag av rapporter fra Ambassadørgruppen ble de forskjellige sider av Berlin-krisen drøftet av de tre Vestmaktenes utenriksministre på et møte i Paris i begynnelsen av august. Den vest-tyske utenriksminister deltok også i en del av disse møtene. Møtet resulterte i en plan som utenriksminister Rusk redegjorde for i NATO's Råd 8. august.

Denne plan falt i to deler: tiltak for å bygge opp den militære styrke i medlemslandene og tilrådinger om mulige økonomiske mottiltak i tilfelle av sovjetiske overgrep mot Vestmaktenes rettigheter i Berlin. Fra amerikansk og britisk side var det på forhånd meningen at planen også skulle omfatte en tredje del, nemlig et forhandlingsopplegg, men på grunn av fransk, og på det tidspunkt også vest-tysk motstand førte drøftingen av et forhandlingsopplegg ikke til noe resultat. Som jeg senere skal komme tilbake til, ble planen av den grunn mottatt med en viss skepsis av flere av medlemslandene, blant dem Norge.

Når det gjelder de militære tiltak som ble foreslått, så gikk de ut på en alminnelig styrking av NATO's militære beredskap i to faser. I første fase, som ble forutsatt å skulle begynne med en gang, skulle de såkalte "M-dags styrker", altså de stående styrker, bygges opp til det nivå som er forutsatt i NATO's gjeldende militære planlegging. I annen fase, som ikke ville bli iverksatt med mindre faren for konflikt ble overhengende, ble det forutsatt innkalt reserve-enheter for å komplettere styrkene i første linje.

Hensikten med styrkeoppbyggingen i første fase skulle være å påvirke Sovjet-Samveldets politiske beslutninger og sørge for at NATO-landene disponerer over en rekke forskjellige og vel avgrensede militære virkemidler som kan settes inn alt etter hva situasjonen måtte kreve. General Norstad har som øverstkommanderende senere utarbeidet konkrete tilrådinger om de militære tiltak han mener hvert enkelt NATO-land bør treffe.

Hvor det gjaldt økonomiske mottiltak, het det i den planen som ble lagt fram 8. august, at de tre Vestmakter og Forbundsrepublikken var blitt enige om at dersom den militære og sivile adkomst fra vest til Vest-Berlin ble blokert i luften eller på bakken, skulle det iverksettes nærmere spesifiserte økonomiske mottiltak av betydelig omfang, så betydelig at de samlet ville innebære full økonomisk blokade av Sovjet-blokken.

Hvorvidt full blokade skulle iverksettes hvis bare den militære trafikk til Vest-Berlin ble stoppet, mens den sivile trafikk fikk fortsette, skulle drøftes videre mellom de tre vestlige stormakter og Forbundsrepublikken. Videre skulle de fire land drøfte muligheten av å gjennomføre andre økonomiske mottiltak av mer begrenset rekkevidde enn total blokade til bruk i spesielle tilfelle mot mindre vidtgående sovjetiske tiltak enn full blokade av den militære og sivile adgang til

Berlin. De fire regjeringer håpet at de øvrige NATO-land ville gi sin tilslutning til de prinsipper for økonomiske mottiltak de var blitt enige om, og at samtlige NATO-land snarest mulig ville gjennomføre de nødvendige lovgivningsmessige og administrative tiltak slik at de hurtig skulle kunne slutte seg til felles aksjoner dersom situasjonen skulle kreve det.

Av utenriksminister Rusk's redegjørelse i NATO-rådet 8. august framgikk det, som alt nevnt, at de tre vestlige stormakter og Forbundsrepublikken ennå ikke hadde tatt endelig standpunkt til spørsmålet om hvorvidt et vestlig initiativ til forhandlinger skulle bli tatt, og eventuelt når og i hvilke former et slikt initiativ skulle fremmes.

Under de drøftinger som har pågått i NATO av de forslagene som utenriksminister Rusk la fram på de fires vegne 8. august, har vår holdning vært denne: Vi har hevdet at det er viktig å skille mellom vitale interesser i Berlin-spørsmålet og de ting som det kan forhandles om. Livsviktig er det å sikre at Vest-Berlins befolkning kan fortsette å leve som frie mennesker. For å oppnå det er det nødvendig å sikre adkomsten til Berlin vestfra og Berlins frie forbindelser til Forbundsrepublikken og dermed til verden ellers. Det er nødvendig å ha allierte militære styrker i byen.

Den forpliktelse Norge har påtatt seg for Vest-Berlin som medlem av NATO, er vi forberedt på å være med på å innfri. På bakgrunn av den aggressive holdning Sovjet-lederne har tatt og de militære tiltak Warszawapaktlandene har truffet i samband med Berlin-krisen, er vi også klar over at det er behov for å foreta en styrking av NATO-landenes beredskap. Vi har imidlertid framholdt at Vestmaktene må unngå å komme i en situasjon hvor valget står mellom kapitulasjon og væpnet oppgjør. Det er farlig å la situasjonen drive og å konsentrere oppmerksomheten for meget om de militære og andre mottiltak som kan komme på tale i forbindelse med nye aksjoner fra Sovjet-Samveldets side. Helt siden konsultasjonene om Berlin-krisen tok til i NATO, har vi derfor, sammen med land som Canada, Danmark og Belgia, hevdet at det er nødvendig at Vestmaktene samtidig med at de styrker sin militære stilling tar diplomatiske og politiske initiativ for å løse krisen gjennom forhandlinger før den faktiske situasjon omkring Berlin og Vestmaktenes forhandlingsposisjon forverrer seg ytterligere.

Samtidig som vi imidlertid har sagt oss villige til å vurdere samvittighetsfullt de konkrete forslag som er lagt fram. Alt i sommer ble det, som jeg tidligere har orientert komiteen om, her i landet truffet visse begrensede og forberedende beredskapstiltak innenfor den gitte budsjettmessige ramme. Det ble lagt vekt på at tiltakene ikke skulle være iøynefallende og dermed kunne bidra til å øke angsten og spenningen blant folk. Ved kgl. resolusjon av 1. september fikk Forsvarsdepartementet fullmakt til å nytte inntil 20 millioner kroner til særlige beredskapstiltak mot tilsvarende innsparinger på det løpende budsjett, altså en overføring av midler som ellers ikke ville bli disponert og ville gått tilbake til statskassen. Videre har Forsvarsdepartementet i disse dager lagt fram en proposisjon til Stortinget om en tilleggsbevilgning på ytterligere 20 millioner kroner til

gjennomføring av beredskapstiltak. De tiltak som blir foreslått, tar i første rekke sikte på å styrke beredskapen i Nord-Norge.

En økonomisk blokade av Østblokken mener vi bare kan komme på tale i en situasjon hvor det foreligger krigstilstand eller hvor krigshandlinger synes umiddelbart forestående og uavvendelige. Vi har videre hevdet at det ikke er forsvarlig på forhånd å forplikte seg til å gjennomføre en blokade under bestemte teoretiske forutsetninger, selv om vi er klar over at om Sovjet-Samveldet blokerer den sivile og militære adgang til Vest-Berlin, vil vi antakelig stå overfor en situasjon hvor faren for krig er overhengende. Etter Vestmaktens - særlig De forente stater - oppfatning vil gjennomføringen av en blokade i en slik situasjon framstille seg som et siste alternativ til krigshandlinger som alt etter forholdene vil kunne vise seg tilstrekkelig til å få Krusjtsjov til å heve blokaden av Berlin. Mot dette har vi hevdet at en handelsblokade i seg selv er et så drastisk tiltak at vi ikke kan binde oss til at den automatisk skal settes i verk i tilfelle adgangen til Vest-Berlin blir avskåret. Vi har fremholdt at spørsmålet bare kan avgjøres på grunnlag av en bedømmelse av hele den situasjon som vil foreligge om Sovjet-Samveldet faktisk iverksetter en Berlin-blokade. Og en kan ikke se bort fra at situasjonen vil kunne ligge slik an at i stedet for å hindre en krig, vil en handelsblokade mot Østblokken kunne bli det skritt som utløser katastrofen.

Vi har likevel med de nødvendige forbehold gått med på å undersøke hvilke lovgivningsmessige og administrative muligheter vi har for i en akutt situasjon å sette i verk en slik handelsblokade, og har på linje med de øvrige NATO-land redegjort for resultatet av disse undersøkelsene i NATO. Vi har også deltatt i en undersøkelse med sikte på å bringe på det rene hvilken innvirkning en slik handelsblokade vil ha på medlemslandenes økonomi.

Når det gjelder det første spørsmålet, om lovhjemmel, har vi ment at under de forutsetninger vi opererer med, nemlig at en handelsblokade bare kan settes i verk i tilfelle av at krig synes uavvendelig, vil beredskapsloven gi Regjeringen den nødvendige fullmakt.

Når det gjelder spørsmålet om mer begrensede ikke-militære mottiltak har vi hevdet at de må rette seg direkte mot de østlige rettsbrudd og framtre som svar på disse. De må også være slik at de har de virkninger man tilsikter, samtidig som de, om mulig, ikke bør bidra til å øke spenningen omkring Berlin. Av disse grunnene stilte vi oss tvilende til om det var hensiktsmessig å blokere Leipzig-messen, mens vi derimot etter avsperringen av sektorgrensen 13. august sluttet oss til et forslag om å innføre reiserestriksjoner for bestemte grupper øst-tyskere med nær tilknytning til Ulbricht-regimet.

Når det gjelder spørsmålet om forhandlinger, har vi som nevnt gått sterkt inn for at det må bli tatt et initiativ til forhandlinger på et så tidlig tidspunkt som mulig, og at man ikke må vente til begivenhetene presser Vestmaktene til forhandlingsbordet. Vi har gitt uttrykk for at ingen realistisk utvei til forhandlinger må bli latt uprøvet, og at man forut for og i tillegg til mulige utenriksminister- og regjeringssjefsmøter, gjennom diplomatiske kanaler gjør det som gjøres kan for å

utforske Sovjet-Samveldets hensikter og de forhandlingsmuligheter som måtte foreligge.

Disse synspunkter har våre representanter framholdt i NATO-rådet i Paris og i hovedstedene i NATO's medlemsland. De har i store trekk fått støtte av Belgia, Nederland, Canada og Danmark. Vi kan vel gå ut fra at også britene og til en viss grad amerikanerne har et tilsvarende syn. De føler seg imidlertid bundet av det opplegg en greier å bli enig om i 4-maktsgruppen, og der har tyskerne og franskmennene vært de fremste talsmenn for en "aktivistisk" linje også når det gjelder ikke-militære mottiltak mot Øst-Tyskland. Men for sin egen del er Vest-Tyskland ikke stemt for økonomiske mottiltak, fordi handelsavtalen mellom Vest- og Øst-Tyskland utgjør det juridiske grunnlag for den frie sivile trafikk til og fra Vest-Berlin, og denne frie sivile trafikk er en livsbetingelse for Vest-Berlin som fritt samfunn.

Frankrike og Vest-Tyskland har støttet De forente stater sterkt i det syn at det er nødvendig å treffe militære beredskapstiltak. Frankrike har også stilt seg helt avvisende til tanken om et vestlig forhandlingsinitiativ. de Gaulle hevder at krisen er Krusjtsjovs verk, og at ethvert vestlig forslag om forhandlinger vil bli utlagt av motparten som et svakhetstegn. I 4-maktsgruppen har De forente stater presset på for snarlige sonderinger, men har gitt etter for det franske syn og delvis også for hensynet til de tyske valg. Heldigvis står dette ikke nå lenger i veien for en mer positiv innstilling til forhandlingsspørsmålet, selv om den langtrukne regjeringssaken i Vest-Tyskland etter valget gjør at drøftingene om et forhandlingsopplegg foreløpig står i stampe.

Det er likevel på det rene at så sent som på det møte som fant sted i Washington 14. - 16. september mellom Vestmaktene og Forbundsrepublikkens utenriksministre, hadde Vestmaktene seg imellom ennå ikke drøftet utformingen av et realistisk vestlig forhandlingsopplegg som kunne tenkes å føre fram til en rimelig modus vivendi med Sovjet-Samveldet om Berlin.

Det positive som kom ut av dette møtet i Washington midt i september, var vedtaket om at utenriksminister Rusk skulle ta innledende kontakt med Gromyko under dennes opphold i New York med sikte på å få nærmere klargjort de sovjetiske standpunkter. Det er grunn til å tro at det bare var motstrebende at Frankrike gikk med på dette. Også fordi Home hadde som kjent samtaler med Gromyko under oppholdet i New York, og på gjennomreise i London på vei tilbake hadde han samtaler både med Lord Home og med statsminister Macmillan, og forrige fredag hadde Gromyko også en samtale med president Kennedy. Jeg skal litt senere få referere hva som kom ut av disse samtalene, så vidt vi er blitt gjort kjent med det.

Først vil jeg imidlertid gjøre greie for de standpunktene vi har gitt uttrykk for i NATO når det gjelder de viktigste av de spørsmål Vestmaktene vil stå overfor i samband med eventuelle forhandlinger med Sovjet-Samveldet om Berlin- og Tysklandsspørsmålet.

Vi har, som alt nevnt, for det første fremholdt at for å unngå at den faktiske situasjon omkring Berlin og Vestmaktens forhandlingsposisjon forverrer seg ytterligere, bør forhandlinger komme i stand så snart som mulig. Men først må

Vestmaktene bli enige om hva de skal ta sikte på å oppnå under disse forhandlinger. Vi har derfor hilst med glede den innledende og rent sonderende kontakt som nå har funnet sted mellom Gromyko på den ene side og utenriksminister Rusk og Lord Home og senere også president Kennedy og statsminister Macmillan på den andre. Hovedformålet med disse samtaler har vi ment må være å søke å bringe på det rene hvilken forhandlingsmargin Sovjet-Samveldet opererer med. I denne sammenheng har vi ment det var viktig om man kunne få bekreftet og nærmere utdypet enkelte antydninger som statsminister Krusjtsjov kom med overfor utenriksminister Spaak da denne var i Moskva 19. september. Spaak fikk den gangen inntrykk av at Krusjtsjov var rede til å gå inn på en avtale med de tre Vestmaktene om garantier for Vest-Berlin og om en fri adgang til byen *før* han sluttet en separat fredstraktat med Den tyske demokratiske republikk, og at han var villig til å ta hensyn til dette i fredstraktaten. Overfor Spaak ga Krusjtsjov dessuten uttrykk for at han ikke kjente seg bundet til noen "skjebnesvanger dato" når det gjaldt å slutte en fredstraktat, men at han kunne tenke seg å utsette spørsmålet om en slik fredstraktat utover kommende årsskifte - vel å merke forutsatt at det i mellomtiden var innledet forhandlinger med Vestmaktene.

Med hensyn til rammen for de forhandlinger vi håper vil komme i stand, har vi som alt nevnt, gitt uttrykk for sterk tvil om det vil være hensiktsmessig å innlede forhandlingene med å foreslå drøftelser av Tysklandsspørsmålet i sin helhet med utgangspunkt i en revidert fredsplan for samling av Tyskland gjennom frie valg. Vi kan ikke se at det for tiden foreligger mulighet for fruktbare forhandlinger om tysk samling på det grunnlaget, og det er også tvilsomt om det er ønskelig eller nødvendig av hensyn til den vestlige opinion å legge fram slike demonstrasjonsforslag. Man må se i øynene at om en på nytt legger fram forslag basert på tysk gjenforening gjennom frie valg og på forutsetningen om full ytre og indre handlefrihet for den alltyske regjering som ville utgå av slike valg, ville det fortsatt bidra til å holde ved like urealistiske forestillinger om de muligheter som foreligger for i overskuelig framtid å oppnå en samling av Tyskland på akseptable vilkår. Videre vil det kunne skape inntrykk av at det mangler vilje til reelle forhandlinger, og av at de vestlige land følger en forhalingstaktikk.

Hvis Vestmaktene likevel skulle finne det taktisk nødvendig å innlede forhandlingene med å drøfte hele Tysklandsspørsmålet på grunnlag av en revidert fredsplan, vil det, har vi hevdet, også kunne være naturlig å drøfte mulighetene av å kombinere et slikt utgangspunkt for forhandlingene med forslag om å opprette en begrenset sone i Sentral-Europa, hvor visse nedrustningstiltak kunne bli gjennomført i samband med forsøk på å finne brukbare praktiske former for kontroll. Mulighetene for å opprette en slik sone ble drøftet under Spaaks møte med Krusjtsjov 19. september, og denne tanken er også kommet fram på nytt i de samtaler utenriksminister Rusk og president Kennedy har hatt med Gromyko.

Under drøftingene i NATO har vi videre framholdt at skal en kunne finne en fredelig løsning på Berlin-krisen, kommer man ikke utenom å erstatte Berlins nåværende 4-maktsstatus, som hviler på okkupasjonsretten, med et nytt garantisystem som i en viss utstrekning imøtekommer Sovjet-Samveldets ønsker

uten at Vesten dog oppgir noen av sine vitale interesser i Berlin. I denne sammenheng har vi pekt på at et av de fremste formål med Sovjet-Samveldets Berlin-offensiv antakelig er å oppnå en eller annen form for anerkjennelse av DDR. Man må derfor regne med at Krusjtsjov fortsatt vil insistere på øst-tysk medvirkning i den ordning han måtte finne fram til. På bakgrunn av det terror-regimet Ulbricht nå opprettholder i Øst-Tyskland, bør etter vår oppfatning en *direkte* de jure anerkjennelse av DDR ikke komme på tale. Men, har vi hevdet, Vestmaktene bør kunne gå med på at den faktiske kontroll av den sivile og militære trafikk til og fra Vest-Berlin blir overlatt til Øst-Tyskland, vel å merke forutsatt at Sovjet-Samveldet fortsatt garanterer frie kommunikasjoner mellom Vest-Berlin og utenverdenen.

Den beste løsning vil antakelig være om Vestmaktene i forhandlinger med Sovjet-Samveldet *før* det blir sluttet en fredstraktat, kunne komme fram til en 4-maktsavtale der Sovjet-Samveldet garanterer at det fortsatt vil bli fri militær og sivil kommunikasjon over øst-tysk territorium, og at Sovjet-Samveldet deretter tar forbehold om dette i fredstraktaten.

Man må imidlertid regne med at Sovjet-Samveldet nettopp med sikte på å oppnå anerkjennelse av DDR, vil insistere på at den eventuelle nye ordning med hensyn til tilførselsveiene blir knyttet til avtaler som foruten Vestmaktene og Sovjet-Samveldet også får DDR - eventuelt også Forbundsrepublikken - som traktatpart. Det burde være mulig å formulere en slik avtale på en måte som ikke innebærer noen direkte anerkjennelse av DDR.

Forutsatt at Sovjet-Samveldet anerkjenner og bekrefter Vestmaktenes rett til fortsatt militært nærvær i Vest-Berlin, at de anerkjenner vestberlinerens rett til selv fritt å velge sine egne politiske institusjoner, at de dessuten garanterer at det blir opprettholdt frie kommunikasjoner og andre forbindelser mellom Vest-Berlin og utenverdenen, bør man på vestlig side kunne gå med på at den gjeldende 4-maktsstatus, som da også måtte inneholde kauteler mot "propagandavirksomhet" og øvre grenser for størrelsen av vestlige garnisoner etter de retningslinjer som ble drøftet på vestlig initiativ under Genève-konferansen i 1959.

Det er etter vår mening ikke realistisk å regne med at det vil bli mulig å oppnå at den nye ordning blir gjort gjeldende for *hele Berlin*. Til gjengjeld bør Vestmaktene kunne motsette seg kravet om sovjetisk nærvær i Vest-Berlin på like fot med de tre Vestmakter. Fra vestlig side bør man også kunne forlange at bestemmelsene når det gjelder "propagandavirksomhet" blir gjort gjeldende på like linje også for Berlins østsektor. Medvirkning fra De forente nasjoner vil her kunne komme på tale når det gjelder kontrollen med at partene overholder avtalen på dette punkt.

En anerkjennelse av Oder/Neisse-linjen vil neppe ha noen særlig forhandlingsverdi under eventuelle drøftinger med Sovjet-Samveldet, idet Sovjet-Samveldet vel anser Oder/Neisse-linjen for å være et indre østblokkproblem hvis de først oppnår en eller annen form for de facto anerkjennelse av DDR. En anerkjennelse av Oder/Neisse-linjen vil imidlertid kunne ha gunstig virkning på de vestlige lands forhold til Polen og til de øvrige øst-europeiske satellittstater. Det bør

derfor overveies om ikke en slik anerkjennelse likevel bør tilbys under kommende forhandlinger.

Vi har hevdet at De forente nasjoners hovedkvarter ikke bør flyttes til Vest-Berlin - det er et sovjetisk forslag. I en krisesituasjon vil Sovjet-Samveldet gjennom sin faktiske kontroll av tilførselsveiene etter forgodtbefinnende kunne lamme FN's virksomhet. Vi regner det heller ikke som sannsynlig at et flertall av FN's medlemmer vil være villige til å flytte FN's hovedkvarter til et så utsatt sted som Vest-Berlin. De forente nasjoner vil likevel kunne spille en rolle i forbindelse med en ny 4-maktsavtale for Berlin, som garantist av ordningen og/eller ved en eller annen form for FN-nærvær i Vest-Berlin og langs adkomstveiene. Det kunne i denne forbindelse kanskje også komme på tale å flytte setet for en FN-institusjon - altså ikke Hovedkvarteret i New York, men en annen FN-institusjon - til Vest-Berlin. En slik ordning ville kanskje bidra til å underbygge befolkningens følelse av trygghet og dens moral i det hele. Det kan imidlertid ikke bli tale om å la nærvær av FN-styrker erstatte den sikkerhet som de allierte styrker i Berlin nå representerer.

Dette er de synspunkter vi har hevdet under diskusjonene i NATO's Råd.

Jeg skal så referere hovedinnholdet av de samtaler utenriksministrene Rusk og Lord Home og nå sist president Kennedy og statsminister Macmillan hadde med Gromyko for kort tid siden, selv om det er svært lite vi har fått vite hittil om hva som kom fram i samtalene med Macmillan.

På grunnlag av de rapporter som er gitt om samtalene i NATO's Råd, ser det ut som om man for enkelte spørsmåls vedkommende har fått et noe klarere og mer positivt inntrykk av Sovjet-Samveldets standpunkter, mens det for enkelte andre spørsmåls vedkommende har funnet sted en ubetinget tilstramming av Sovjet-Samveldets holdning. Noe konkret grunnlag for forhandlinger synes foreløpig ikke å ha utkrystallisert seg, selv om man nå kanskje kan sies å skimte en mulig forhandlingsramme.

Det synes for det første som om Krusjtsjov, slik som han antydte overfor Spaak, *før* han slutter en separat fredsavtale med Øst-Tyskland, vil være villig til å trekke opp rammen for en ny status for Vest-Berlin gjennom forhandlinger med Vestmaktene, en ramme og en status som det kan bli tatt hensyn til i fredsavtalen mellom Sovjet-Samveldet og Øst-Tyskland, eller alternativt kan formaliseres i spesielle avtaler som blir knyttet til denne fredsavtalen.

Den nye ordningen for Vest-Berlin skal etter sovjetisk syn inneholde bestemte garantier for at byens status blir opprettholdt og mot innblanding i dens indre forhold. Symbolske styrker fra Sovjet-Samveldet, De forente stater, Frankrike og Storbritannia skal kunne stasjoneres i Vest-Berlin. Et annet mulig alternativ er stasjonering av nøytrale styrker, etter sovjetisk oppfatning, et tredje alternativ er FN-styrker. Denne stasjonering skal imidlertid bare gjelde i et begrenset tidsrom. På dette punkt, med hensyn til varigheten av styrkenes nærvær, er det skjedd en vesentlig tilstramming i Sovjet-Samveldets holdning i den senere tid. Siden krisen ble åpnet på nytt i juni i år har Krusjtsjov ikke før i det aller siste antydte at Vestmaktens nærvær i Berlin skal underkastes en tidsbegrensning, og det har han ikke gjort personlig, det er det Gromyko som har hevdet.

Med hensyn til adkomsten til Berlin hadde Gromyko framholdt at Sovjet-Samveldet ikke hadde til hensikt å innføre noen restriksjoner for Vest-Berlins forbindelser med omverdenen og på byens forbindelseslinjer på land, til vanns eller i luften. Han tilføyet imidlertid at ordningen når det gjelder håndhevelsen av disse forbindelser og bruken av kommunikasjonslinjene gjennom Øst-Tyskland "måtte bli den samme som den som gjelder i enhver annen suveren stat."

Det er vanskelig å gjøre seg opp en klar mening om hva Sovjet-lederne legger i dette. Man må her være oppmerksom på at Soyjet-regjeringen også forutsetter gjennomføring av forbud i Vest-Berlin mot hva de kaller "revansjistpropaganda- og undergravingsvirksomhet". En må derfor være forberedt på at med mindre Vestmaktene kan oppnå sikre garantier for at adgangen til Vest-Berlin skal være fri i den forstand at alle som Vest-Berlins myndigheter ønsker skal få reise til eller fra Vest-Berlin over øst-tysk territorium, skal få anledning til det, vil de øst-tyske myndigheter etter eget forgodtbefinnende kunne holde tilbake alle personer som de selv anser for å være spioner eller revansjister, for å bruke deres egne uttrykksmåter.

I samtalene med Gromyko er det også blitt klart at Sovjet-Samveldet ikke vil godta noen form for politiske bånd mellom Vest-Tyskland og Vest-Berlin. I praksis vil dette blant annet bety at Forbundsrepublikken ikke lenger vil kunne opprettholde lokale avdelinger av sin sentraladministrasjon i Vest-Berlin, og at Vest-Berlin ikke lenger vil kunne være representert i Forbundsdagen i Bonn, selv med den observatørstatus Vest-Berlins representanter nå har.

Den "pris" Sovjet-Samveldet vil kreve for å inngå en avtale om Vest-Berlin og tilførselslinjene til byen før det inngår en separat fredstraktat med DDR, er en "formalisering", som de selv kaller det, det vil si en anerkjennelse av Øst-Tysklands nåværende grenser og et forbud mot at atom- og rakettvåpen blir overført til eller blir framstilt i de to tyske statene. Ifølge rapporten fra Kennedy's samtale med Gromyko tilla Gromyko dette siste spørsmål den største betydning. Rapportene fra Rusk's samtaler med Gromyko synes å tyde på at amerikanerne på sin side ikke vil være helt uvillige til å overveie et forbud mot at atomvåpen overføres til de to tyske staters kontroll.

Gromyko antydet også at en rekke andre tiltak som gjelder sikkerheten i Europa kunne bli drøftet under eventuelle forhandlinger. Som eksempler nevnte han:

1. Inngåelse av en ikke-angrepspakt mellom Warsawapaktlandene og NATO-landene.
2. Avvikling av fremmede baser på andre staters territorium.
3. Tilbaketrekking eller reduksjon av fremmede styrker i NATO- og Warszawapakt-området.
4. Trinnvis tilbaketrekking av fremmede styrker.
5. Hindring av at tyske militarister fikk utvikle en mektig og moderne utstyrt militærstyrke.

6. Opprettelse av en sone som består av de to deler av Tyskland, Polen og Tsjekkoslovakia, hvor det innføres forbud mot deployering og fremstilling av atom- og rakettvåpen.

På sovjetisk side tenkte man seg at man kunne søke å oppnå enighet om slike tiltak i flere stadier. Det man i første rekke måtte ta sikte på var drøftinger av en tysk fredsavtale, normalisering av situasjonen i Vest-Berlin og slike europeiske sikkerhetsspørsmål som det raskt måtte kunne oppnås enighet om, nemlig:

1. Ikke-angrepspakt mellom NATO og Warszawapaktlandene.
2. Forbud mot at atom- og rakettvåpen overføres til eller fremstilles i de to tyske stater.

Under samtalen med Gromyko pekte president Kennedy på at den ordning Gromyko hadde skissert ikke representerte noe kompromiss, men snarere gikk ut på å bytte "an apple for an orchard", et eple mot en frukthage. Den ville føre til betydelig svekkelse av Vestmaktens stilling i Vest-Berlin og forutsatte samtidig at De forente stater godtar andre ordninger som er i Sovjet-Samveldets interesse. Sovjet-Samveldet ønsket, hevdet Kennedy, at De forente stater skulle akseptere alt dette uten at det på sin side godtok de amerikanske rettigheter og interesser. Det ville ikke være et kompromiss, men et tilbaketog.

Det var imidlertid enighet mellom Kennedy og Gromyko om at de bilaterale drøftelser skulle fortsette i Moskva, hvor De forente stater vil bli representert av sin ambassadør på stedet, Thompson. Kennedy hadde imidlertid forbeholdt seg å konsultere sine allierte før sonderinger fortsatte i Moskva.

På retur til Moskva hadde Gromyko i London også samtaler med Lord Home og statsminister Macmillan. NATO-rådet har ennå ikke fått noen rapport om disse samtaler, men ifølge pressemeldinger og dels opplysninger som vi har fått fra London, brakte de intet vesentlig nytt utover det som kom fram under Gromykos samtaler i Washington.

Til slutt vil jeg gjerne nevne en henvendelse som den amerikanske chargé d'affaires i Oslo foretok overfor meg 4. oktober og som angår Norges prinsipielle holdning til Berlin-krisen. I henvendelsen - som etter instruks skulle være muntlig - men som ble nedfelt i et papir - ga chargé d'affaires'en uttrykk for bekymring over hva han kalte "enkelte tilsynelatende uoverensstemmelser mellom De forente stater og Norge når det gjelder vurderingen av Berlin-situasjonen."

Det ble fremholdt at bare ved klart å demonstrere sin vilje til å motstå med makt sovjetiske overgrep mot Vestens vitale interesser i Berlin, kunne Alliansen vente å få russerne med på meningsfylte forhandlinger om Berlin, og få dem til å vike av fra den kollisjonskurs de nå følger.

Under henvisning til dette ble det gitt uttrykk for håp om at Norge ville kunne finne en utvei til å gå lenger for å imøtekomme General Norstads militære anbefalinger, og at Norge i prinsippet også ville gi sin tilslutning til forslaget om å iverksette en handelsblokade som et siste alternativ til krigshandlinger i tilfelle Sovjet-Samveldet blokerer adgangen til Berlin. Videre ble det gitt uttrykk for håp

om at Regjeringen i sine offentlige erklæringer om Berlin-situasjonen ville legge større vekt på nødvendigheten av å vise fasthet overfor Sovjet-Samveldet.

Denne amerikanske henvendelse er kommet noe overraskende på Regjeringen. Under konsultasjonene i NATO har vi, i hvert fall når vi har understreket betydningen av at forhandlinger må komme i stand så snart råd er, hatt følelsen av at vi i det vesentlige har stått på samme linje som amerikanerne.

På bakgrunn av det gode samarbeid og den forståelse som har gjort seg gjeldende mellom den norske og den amerikanske NATO-delegasjon under drøftingene i NATO og på grunn av den betydning som en henvendelse av denne art fra amerikansk side må tillegges, er Regjeringen kommet til at jeg bør besvare henvendelsen direkte til utenriksminister Rusk i et personlig brev.

Dette brev vil bli overlevert av statssekretær Engen til utenriksminister Rusk, antakelig førstkommende onsdag.

I svaret vil jeg gi uttrykk for den norske regjeringens forbauselse og bekymring over de misforståelser som er komme til uttrykk i den amerikanske henvendelse når det gjelder Norges forhold til Berlin-situasjonen, og peke på at det faktum at slike misforståelser er oppstått, er så meget mer forbausende når man tar i betraktning de grundige og åpne drøftinger som har funnet sted i Det nordatlantiske råd i de siste måneder.

Resten av brevet skal jeg få lov til å lese opp i oversettelse i sin helhet, idet det gjenspeiler Regjeringens syn på enkelte viktige prinsippsspørsmål i forbindelse med Berlin-situasjonen:

"Hensikten med våre konsultasjoner, slik vi ser det, har vært å bringe klart på det rene de forskjellige syn og ideer for å komme fram til felles allierte standpunkter under de forhandlinger som vi håper vil komme i stand, og med sikte på felles tiltak i tilfelle bestrebelsene på å finne en fredelig løsning ikke skulle føre fram. Det kan bli vanskelig for et lite land å ta del i slike konsultasjoner hvis dets villighet til å vise solidaritet med sine allierte blir trukket i tvil.

Jeg kjenner ikke til noen viktige uoverensstemmelser mellom Deres land og mitt når det gjelder realiteten i Berlin-spørsmålet. Det kan ha gjort seg gjeldende en forskjell når det gjelder vurderingen av Sovjet-Samveldets hensikter, skjønt jeg er ikke helt sikker på det. Vi, for vår del, har ment at det ikke er sannsynlig at Sovjet-Samveldet på det nåværende tidspunkt har til hensikt å gjøre direkte inngrep i den vestlige adgang til Berlin. Etter vår oppfatning er Sovjet-Samveldets hensikt i øyeblikket å oppnå gjennom forhandlinger en eller annen form for vestlig anerkjennelse av sin øst-tyske satellittstat og å skille Vest-Berlin politisk fra Forbundsrepublikken. Videre mener vi det kan være fare ved utsettelse fordi det antakelig står i Sovjet-Samveldets makt gjennom ensidige tiltak å skape en situasjon, hvor de vestlige land vil stå overfor valget mellom å bruke væpnet makt eller oppgi vitale interesser.

Det er på denne bakgrunn min Regjering, både offentlig og innenfor Alliansen, har gått inn for politiske og diplomatiske initiativ for å løse krisen

gjennom forhandlinger uten å oppgi det som under drøftelsene i det Nordatlantiske Råd er blitt definert som Alliansens vitale interesser i Berlin: Vest-Berlins befolknings frihet, de tre Vestmaktens rett til militært nærvær i Berlin, fri adkomst til byen og Vest-Berlins "levedyktighet".

- Det er ordet "viability", som er blitt et samlebegrep for dens muligheter til å opprettholde sitt økonomiske liv på det grunnlag det har i dag. -

"Dette betyr ikke på noen som helst måte at Norge ikke ser alvorret og de potensielle farer i den situasjon som Alliansen står overfor. Det betyr heller ikke at Norge vil søke å unndra seg sine solidaritetsforpliktelser. Hva det innebærer er at etter min Regjerings veloverveiede mening må alliert fasthet og alliert konstruktivt diplomati gis like stor vekt.

Min Regjering blir anmodet om å yte et større bidrag til de allierte anstrengelser hvor det gjelder spørsmålet om økonomiske mottiltak. Jeg finner det vanskelig å forstå hva som menes med det. Spørsmålet om en embargo er hittil blitt behandlet i en arbeidsgruppe i NATO, som er pålagt den oppgave å bringe på det rene de eksisterende lovgivningsmessige og administrative muligheter for å iverksette forskjellige tiltak. Norge har deltatt fullt ut i gruppens arbeid og vil fortsette å gjøre dette. Vi er enig om at hvis Sovjet-Samveldet skulle sette tingene på spissen, bør en iverksettelse av en økonomisk embargo bli forsøkt før militære tiltak blir truffet. En full embargo er imidlertid et så drastisk skritt at det ikke bør bli iverksatt unntatt i den ytterste nødssituasjon. Anvendt på et for tidlig tidspunkt vil et slikt tiltak, i stedet for å forhindre krig, kunne vise seg å bli det skjebnesvangre skritt som fører til krig. Det er mitt inntrykk at dette syn deles av mange av våre partnere i den Nord-Atlantiske Traktats Organisasjon.

Min Regjering har truffet visse begrensede skritt for å øke vår militære beredskap. Jeg tror ikke at vidtrekkende tiltak med sikte på innkalling av militært personell i et område som Sovjet-Samveldet anser som særlig sensitivt, vil legge forholdene til rette for en løsning av Berlin-krisen gjennom forhandlinger. Slike tiltak vil heller ikke innebære noe betydelig tillegg til vår Allianses krigsforebyggende virkning. Vi holder imidlertid situasjonen her under kontinuerlig observasjon.

Jeg har i dette brev gitt uttrykk for den norske Regjerings syn på en åpen måte og i den vennlige ånd som er kommet til uttrykk i Deres Regjerings henvendelse. Det gjenstår nå bare for meg å forsikre Dem om at De har den norske Regjerings fulle støtte når det gjelder de bestrebelsene De nå er i gang med for å undersøke mulighetene for en hederlig og fredelig løsning av Berlin-krisen."

Jeg skal bare få føye til at så vidt vi skjønner, har lignende henvendelser blitt rettet til en del av de andre europeiske medlemslandene i NATO, men vi har ennå ikke fått greie på alle som har fått slike henvendelser. Ved undersøkelser i København for et par dager siden hadde man ennå ikke fått noen tilsvarende henvendelse der, til tross for at det gjennom undersøkelser som vi har foretatt i

Washington, er antydnet at Danmark var et av de land som skulle få henvendelse. Det samme er situasjonen for Belgias vedkommende.

Vi vet ikke hvor høyt opp i State Department denne henvendelsen fra amerikansk side er klarert. Den første reaksjon vår ambassade i Washington fikk, var at det nærmest var et initiativ fra ambassaden i Oslo. Senere undersøkelser tyder på at den nok har vært klarert et stykke på vei opp i apparatet i De forente stater. Men i hvert fall vurderte Regjeringen det så alvorlig at den syntes den riktige veien var at jeg gikk direkte til min kollega gjennom et slikt brev, og Engen vil da idet han overleverer brevet, kunne gi ytterligere kommentarer. Han er inne i hele den diskusjon som har pågått gjennom disse ukene og månedene i NATO's Faste Råd.

Formannen: Jeg takker for redegjørelsen. Er det noen som forlanger ordet?

Erling Petersen: Det var ett uttrykk som gikk igjen i hele utenriksministerens redegjørelse, og det var uttrykket "realistisk oppfatning". Hvis man ser hele redegjørelsen under ett, er det ikke så helt lett for en tilhører å være klar over overalt hvor grensen mellom det realistiske og urealistiske går. Jeg hadde inntrykk av da vi hørte opplest skrivelsen til den amerikanske utenriksminister, at den var formulert på en slik måte at den vel ikke helt dekket det vi hadde fått høre tidligere i redegjørelsen. Det er ikke lett å få tak i slike nyanser på stående fot bare ved en muntlig redegjørelse, men det forekom meg da jeg hørte første del av redegjørelsen, at det norske synspunkt var at man ikke måtte komme i den situasjon at man hadde valget mellom å oppgi vitale interesser eller å få krig. På den annen side hadde jeg når det var snakk om hva man skulle gjøre for å sikre de vitale interessene, inntrykk av at man stilte seg negativt til de muligheter som der kom på tale, og blir det da noe annet igjen enn at man skal forhandle og at man skal vise konstruktivt diplomati? Men hva er det av realistisk innhold i det? I all fall av de konkrete ting som var påvist, fikk jeg inntrykk av at man var negativt innstilt, og det kom ikke noe annet forslag enn at man må forhandle. Er ikke det et noe urealistisk standpunkt?

Ingvaldsen: Så vidt jeg forstod hadde general Norstad utarbeidet en oversikt over tiltak som hvert enkelt NATO-land burde foreta. Har Norge fulgt opp de forslagene for vårt lands vedkommende?

Utenriksminister Lange: Vi har ikke fulgt dem opp fullt, like lite som noe annet medlemsland i NATO, bortsett fra De forente stater, har fulgt dem opp fullt. Ikke noe medlemsland på den europeiske siden har ansett det riktig hittil å gå til skritt som ville nødvendiggjøre at man måtte gå til nasjonalforsamlingene og få ytterligere fullmakter, enten bevilgningsmessige eller når det gjaldt innkalling av styrker. Vi har vurdert det slik at det ikke ville være riktig av oss - og slett ikke som det eneste europeiske medlemsland - å gå til tiltak som ikke kunne unngå å vekke uro her hjemme, og ikke kunne unngå å få tilbakevirkninger i forholdet til Sovjet-Unionen.

Ingvaldsen: Jeg forstår utmerket godt de hensyn som er anført, og jeg har for så vidt ikke noe å innvende mot at de har veiet tungt. Men av hele redegjørelsen fremgår det også at situasjonen er ytterst alvorlig, og fra amerikansk side snakkes det direkte om væpnet konflikt hvis situasjonen skulle forverre seg. Jeg kvier meg litt for å stille dette spørsmålet, men jeg vil gjøre det likevel: Kan det tenkes i relasjon til det uttrykket som Regjeringen har brukt i visse forbindelser, altså "i tilfelle av krig eller når krig truer", at denne situasjon nå må sies å foreligge?

Utenriksminister Lange: Det har ikke vært Regjeringens vurdering at den situasjon som det der har vært tenkt på, ennå foreligger.

Røiseland: Det var eit par ting. Først den nedrustningssona som har vore nemnd: Er det Rapacki-planen på nytt eller er det noka anna i den smaken som det er tale om?

Utenriksminister Lange: Det er vel heller Eden-planen på nytt, hvis man først skal parallellisere. Men det er hverken fra amerikansk eller fra sovjetisk side detaljutformet - det er ikke mer enn de antydningene jeg her har nevnt.

Røiseland: Innvendingane mot Rapacki-planen var først og fremst at ein etter den ikkje skulle sjå atomvåpen og konvensjonelle våpen i samanheng. Det var i alle fall den gongen livsfarleg for Vestmaktene. Og noko i den smaken vil ein vel ikkje innlate seg på no heller. Eller har situasjonen blitt ein annan no sidan rakettvåpen kan stasjonereast i Frankrike og rekke langt nok aust? - Det var det siste.

Det andre spørsmålet galdt dette med tidsavgrensa opphald for dei vestallierte i Berlin. Det høyrer ut til å vere eit heilt vonlaust krav, for då kan jo berre russarane sitje og vente inntil Berlin fell som ei mogen frukt. Det er ganske klårt. Men har Vestmaktene sett seg imot det, eller er det eit så langt tidsrom det er tale om her at dei kan tenkje seg å drøfte det?

Utenriksminister Lange: Spørsmålet om tidsbegrensning har først vært kastet inn i det aller siste, og det har vært klart avvist fra vestlig side. Både i Washington og i London har man sagt at det ikke gir noe forhandlingsgrunnlag i det hele tatt. Det eneste som har vært antydnet som en mulig forhandlingsgjenstand når det gjelder denne planen om en sone, har vært at man fra Vest kunne tenke seg å diskutere en avtale hvor de to tyske stater ikke fikk kontroll over atomvåpen. Men man har fra vestlig hold klart poengtert at dette forslaget som Gromyko har kalt "forbud mot deployering" - det vil da si at de amerikanske henholdsvis de russiske styrkene som sto i denne sonen ikke skulle ha atomvåpen - ville man ikke gå med på.

Erling Petersen: Jeg forsto det slik at man ikke vil gå med på at Vestmaktens vitale interesser i Berlin blir rokket - de tre punktene som ble nevnt.

Hvis det blir forhandlinger, er det tydelig at et av spørsmålene er om man kan få sovjetrussisk garanti for disse vitale interessene. Det jeg gjerne vil vite, er om man oppfatter det slik at en formell garanti fra Sovjet på et eller annet område er fullgod erstatning for den konkrete posisjon som man da eventuelt måtte oppgi?

Utenriksminister Lange: Det er ikke spørsmål om å oppgi en konkret posisjon. Fra Vestmaktenes side er det klart gitt til kjenne - og det har vi støttet fullt ut - at Vestmaktenes fysiske militære nærvær med full og fri adgang til Berlin, må opprettholdes. Det man i den senere fase fra Vestmakthold er begynt å diskutere, er: Kan dette fysiske nærvær og de frie forbindelser, både sivile og militære, få et annet avtalemessig grunnlag enn den nå gjeldende 4-maktsstatus som hviler på okkupasjonsretten? Og der har man sagt seg villig til, eller i all fall antydnet villighet til - og det har vi støttet - at man må kunne diskutere å erstatte en 4-maktsstatus som hviler på okkupasjonsretten, med en 4-maktsavtale som gjør Sovjet-Unionen medansvarlig for at den fri adgang til Berlin blir opprettholdt.

Braadland: Utenriksministeren nevnte Spaaks reise til Moskva. Skjedde den reisen etter oppfordring eller invitasjon av Krusjtsjov?

Utenriksminister Lange: Ja.

Braadland: Har de samtalene som har vært referert i NATO, gitt anledning til forslag om å drøfte det Krusjtsjov kom med nærmere på diplomatisk vei?

Utenriksminister Lange: Det har vært reagert på det på den måten at de tre Vestmakt-utenriksministre tok med seg alt det som var fremkommet om sovjetiske standpunkter, under sine drøftinger i Washington, og Dean Rusk's samtaler med Gromyko har i vesentlig grad hatt til hensikt å få avklart hva som konkret lå i de antydninger som kom fra Krusjtsjov overfor Spaak. Der har det vist seg - og jeg hadde håpet at jeg hadde fått det fram - at Gromyko i samtalene med Rusk, og da vel også med Lord Home, Macmillan og Kennedy, er gått tilbake på en del konsesjoner som Krusjtsjov hadde antydnet overfor Spaak, og at han har brakt inn dette med tidsbegrensning, som Krusjtsjov overhodet ikke nevnte under samtalene med Spaak.

Braadland: Er det så at Spaak har hatt en forhandlingskontakt med Krusjtsjov underhånden, eller har dette bare vært et intermessio, og så er det ikke mer?

Utenriksminister Lange: Så vidt vi vet har det bare vært et intermessio.

Ingvaldsen: Dette med Berlin-spørsmålet er selvfølgelig meget alvorlig, og jeg for min del ser det slik at så lenge man har dette problemet, har man en kilde til spetakkel og kanskje til krigsfare. Det er ikke tvil om at dette for en stor del nå er blitt et prestisjespørsmål. Etter min oppfatning er hele denne ordningen med Berlin

en særdeles kunstig, vanskelig og nesten fortvilet ordning, som vel i seg selv så å si er egnet til å skape konfliktstoff. På den annen side er det klart at opinionen i forbindelse med Berlin-spørsmålet er så fast forankret at den er et problem i seg selv. Men jeg har likevel det inntrykk at man nå begynner å se litt mer nøkternt på det. Tysklands deling ser nå ut til å være en ting som man nærmest er blitt fortrolig med på tysk og amerikansk side, hvilket er en endring fra tidligere. Jeg ser det også slik at på lengre sikt vil det da ikke være mulig å opprettholde den status Berlin nå har. Hvis man gjør en endring i forholdene, vil vel Vest-Berlin litt etter hvert nærmest tørke inn når det gjelder betydning, og den vil komme til å spille mindre og mindre rolle. Men det er vel helt utenkelig at det på vestlig hold i dag kan være mulig å gjøre litt større innrømmelser, slik at man kunne bli kvitt Berlin-spørsmålet i løpet av noen år eller noe i den retning.

Jeg kan ikke forstå annet enn at man nå oppgir en liten skanse, og så setter man seg på nye problemer. Men hvis Berlin f.eks. kunne gå inn i en demilitarisert sone - bare for å nevne én ting - ville det hele kanskje bli noe lettere. Men det er kanskje unødvendig å komme med et slikt tankespill. Jeg hadde likevel lyst til å si at min oppfatning er at man kommer ikke noen vei med de forhandlingsbetingelser som er satt fra Vestens side. Det løser ikke problemet. Det flytter kanskje litt på det og utsetter det litt, men likevel ligger det nå der.

Erling Petersen: Jeg vil gjerne få komme med et lite spørsmål. Europarådet vedtok for noen uker siden med et overveldende flertall en resolusjon om Berlin-krisen. Nå har utenriksministeren trukket et nokså skarpt skille mellom det realistiske og urealistiske syn på dette problemet. Jeg vil gjerne spørre om denne resolusjonen etter utenriksministerens mening ligger på den realistiske eller på den urealistiske siden av skillelinjen?

Utenriksminister Lange: Det vil jeg nødig uttale meg om.

Røiseland: Eg kjem tilbake til den første saka. Utanriksministeren sa at han skulle ikkje gjere noka Spaak-reise til Moskva, og det skjønar vi jo. Men har utanriksministeren fått noka oppmoding frå Vestmaktene om å ta imot ein gamal invitasjon til Russland?

Utenriksminister Lange: Nei, det er en ren norsk avgjørelse.

Braadland: Jeg vil gjerne gi min tilslutning til det hr. Ingvaldsen nettopp sa, at det å flikke på Berlin-situasjonen nå ikke bringer oss videre. Jeg synes at vi der måtte kunne komme med en frimodig ytring, og overfor våre allierte peke på at her må man gå litt i dybden, man må forsøke å angripe det sentrale spørsmål, som er Tysklands deling og Oder/Neisse-linjen. Før eller senere kommer vi til det punktet, og jeg tror vi vil tjene på det og spare oss for mange nye kriser, hvis vi går løs på det spørsmålet med en gang.

Utenriksminister Lange: Som det burde ha fremgått av det jeg sa, har vi under drøftingene i NATO sagt at selv om vi ikke overvurderer forhandlingsverdien av en godkjenning av Oder/Neisse-linjen, vil det etter vår mening være riktig i forbindelse med forhandlingene om Berlin-spørsmålet å akseptere det, hvis man kunne få gjenytelser av verdi.

Ingvaldsen: Kan det tenkes at det er disse antydningene fra norsk side som har fremkalt denne henvendelsen fra amerikansk hold?

Utenriksminister Lange: Det er meget vanskelig å ha noen bestemt mening om det. Når jeg ikke tror at det skyldes dette, henger det sammen med at det har vært det mest intime samspill mellom den amerikanske NATO-delegasjon og vår delegasjon, og at en del av de presiseringer som har vært gjort fra norsk side av hvor langt vi mener det måtte være riktig å gå for å få forhandlinger, har vært gjort på direkte og uttrykkelig oppfordring fra den amerikanske NATO-delegasjon. Jeg har det bestemte inntrykk at det amerikanske utenriksdepartement og den amerikanske utenriksstjeneste er et så svært maskineri at det ikke alltid er fullt samsvar mellom det som gjøres og det som hevdes av forskjellige ledd i dette maskineriet. Det er derfor jeg har funnet det både riktig og nødvendig å gå til topps, til utenriksminister Rusk, for å få brakt på det rene om dette representerer den amerikanske regjeringens vurderinger og synspunkter, eller om det er noe som kommer fra et eller annet sted i apparatet, idet henvendelsen nemlig er ytterst overraskende for oss, nettopp på grunnlag av samarbeidet i Paris.

Bergesen: Kunne man i denne forbindelse få vite hvilke land det er som har fått en lignende henvendelse? Vi fikk vite tre som ikke hadde fått det, så vidt jeg forsto.

Utenriksminister Lange: Våre folk i Washington har fått vite at dette gikk ikke bare til Norge, men til en rekke land. Det ble antydning disse land hvor vi har gjort undersøkelser, men de har imidlertid ikke fått det.

Nå må jeg få presisere en ting til, nemlig at instruksene tydeligvis har vært til ambassaden her om å foreta en muntlig henvendelse. Den har altså av ambassaden her fått en noe mer bastant og håndfast form, idet chargé d'affaires'en, Mr. Howe, kom og leverte et papir som han så leste opp. Det er for meg tenkelig at hvis det har gått en tilsvarende instruks til ambassadene henholdsvis i København og Bryssel - det gjelder vel særlig de to stedene, men det har også vært antydning andre - har ambassadene der gjort motforestillinger overfor Washington, og at det enten har forpurret eller forsinket henvendelsen.

Watnebryn: Har den langtrukne regjeringsskisse i Vest-Tyskland foruten dette med Adenauers person hatt noen sammenheng også med at man vil søke å tilrettelegge mulighetene for at Vest-Tyskland i dag kan være med på forhandlinger hvor bl.a. spørsmålet om Tysklands samling nå glir bort, i all fall i de første årene?

Utenriksminister Lange: Vi vet ikke noe konkret om det.

Watnebryn: Men så vidt jeg forstår er ikke Amerika i dag særlig lysten på å gå til forhandlinger om et slikt realistisk opplegg over hodet på Tyskland. Det er vel der kjernen ligger.

Utenriksminister Lange: Ja, det er derfor den langvarige krisen i Tyskland virker som et forsinkende, sterkt forsinkende, moment, idet det som hittil har skjedd, bare er sonderinger og forsøk fra amerikansk og britisk side på å få røkt ut russerne for å se hva det i det hele tatt er mulig å forhandle om. Men det har i meget, meget begrenset utstrekning vært antydning forhandlingsposisjoner fra vestlig hold. En av grunnene til det er ganske sikkert at det i øyeblikket ikke er noen regjering i Bonn, fordi det er en helt klar innstilling hos De forente stater at mot regjeringen i Bonn og over hodet på den vil man ikke gå til russerne.

Erling Petersen: Kan det tenkes at årsaken til at Norge har fått denne kanskje spesielle oppmerksomhet og behandling, er at amerikanerne har fått inntrykk av at Regjeringen kanskje har lyst til å gå lenger på dette området enn det som er kommet til uttrykk konkret f.eks. i NATO, og at man dermed vil være ute med en tidlig advarsel?

Utenriksminister Lange: Det er det umulig for meg å ha noen mening om.

Erling Petersen: Det er ikke utenkelig, er det?

John Lyng: Intet er vel utenkelig.

Bergesen: Jeg vil ikke på noen måte supplere hr. Erling Petersen på dette punkt. Men jeg sitter igjen med det inntrykk at vi er alene om å ha fått denne henvendelsen, og at våre antagelser - vi har ikke kunnet spore opp andre som har fått denne henvendelsen - ikke har vist seg å være riktige. Utenriksministeren nevnte en hypotese om hvorledes initiativet kunne ha blitt borte eller blitt forsinket på veien, men slike motforestillinger er ikke blitt gjort gjeldende med hensyn til den amerikanske ambassade her. Jeg sitter igjen med det inntrykk at vi er kommet i en særstilling overfor "storebror", som - så vidt min erfaring tilsier - gjør saken ganske bemerkelsesverdig. Det er allerede gått noen dager siden denne henvendelsen kom, og jeg kan godt forstå motivene til at man her forsøker å gå til topps for å undersøke hvor den skriver seg fra og finne begrunnelsen for denne særstilling som vi er blitt satt i. Det kan være at man må søke denne årsaken og eliminere den.

Formannen: Er det andre som forlanger ordet? Hvis ikke, kan vi vel anse denne debatt for avsluttet.

Det gjenstår da som siste sak på dagsordenen, statsråd Harlems sak. Jeg gir ordet til forsvarsministeren.

Statsråd Harlem: Da jeg for ca. 14 dager siden hadde samtaler i Bonn, som egentlig dreiet seg om produksjonssamarbeid og avtaler på det område, ble det av statssekretæren i det tyske forsvarsdepartement spurt om det ville være mulig å utvide den NATO-lagringsordning vi allerede har - og hvor Tyskland faktisk er brukernasjon - til også å omfatte 2 500 miner. Det dreier seg om miner som skal brukes i utløpet av Østersjøfarvannet.

Det var meget vanskelig rent teknisk sett å få disse miner lagret i Tyskland eller i Danmark, som jo militært geografisk ligger meget bedre til rette, fordi transportveien derfra blir kortere, men delvis på grunn av kystforholdene, delvis på grunn av befolkningstettheten osv., er det vanskelig der.

Mitt svar rent spontant i Bonn var at jeg var sterkt i tvil om dette overhodet var teknisk mulig for oss med de vanskelige lagringsforhold vi har for vår egen ammunisjon og våre egne miner, men at vi skulle undersøke det. Nå viser det seg at det er teknisk mulig for oss. Vi har muligheter både i Oslofjord festning og i Bergen festning, visse nokså uteliggende fort som har muligheter - ikke helt ideelle muligheter, men allikevel muligheter - som kan brukes, og som ligger slik at det ikke vil skape noen komplikasjoner for den norske sivilbefolkning, fordi dette er områder som ligger så pass fjernt fra sivil bosetting.

Dermed er da problemet kommet over på det politiske plan. Det foreligger så vidt jeg kan se, to muligheter: Enten at vi gir beskjed om at vi vil måtte avslå en slik anmodning fra NATO hvis den kommer, eller at vi, etter å ha gått inn på de tekniske detaljene osv. med sikte på å finne en løsning - og jeg tror det er mulig å finne en teknisk, økonomisk osv. akseptabel løsning på det - gir underhåndsbekjendelse om at man kan regne med at vi vil svare ja på en slik anmodning fra NATO.

Etter å ha vurdert dette er jeg kommet til at jeg tror det vil være riktig, forutsatt at disse tekniske tingene kan bringes i orden, at vi svarer ja.

Det er mange momenter som spiller inn her, men det som for meg veier tyngst, er delvis at jeg ser den militære betydning dette har for Vestens forsvar i sin alminnelighet, men også i høy grad at dette har en direkte betydning for forsvaret av Sør-Norge. Jeg ville allikevel gjerne benytte anledningen til å få lagt saken fram for denne komite for å få en reaksjon her på en slik sak.

Formannen: Jeg takker forsvarsministeren for redegjørelsen. Er det noen som forlanger ordet?

Hegna: Dette skulle i tilfelle innebære en utvidelse av det arrangement som allerede eksisterer, og det kan jo reises meget sterk tvil om hvorvidt tidspunktet er det, i den situasjon som vi har generelt, til å foreta dette, om det vil være av de ting som vil styrke de gode bestrebelser man har, eller om det vil være av de ting som kan vanskeliggjøre dem. Her får vi jo bare forelagt dette som en enkelt sak, og det kan være mange forskjellige sider ved det. Men siden vi altså er bedt om en

umiddelbar reaksjon, vil jeg rå til at man helst tok et annet standpunkt enn forsvarsministeren her har tatt, og at man sier at man helst ser at det ikke kommer noen sånn anmodning.

Bondevik: Så vidt eg skjønner, er det fordi ein vanskeleg kan finna - lat oss seia - rimelege lagringsplassar andre stader, at dette spørsmålet har vorte aktuelt. Utan å ha kjennskap til det militære synest eg ikkje ved fyrste augnekastet det er så svært naturleg at ein skulle tenkja på vårt land når det gjeld til dømes Østersjøen. Det er greitt at slike lagringsplassar vil ha verdi for forsvaret av Vest-Europa i det heile, men at det ikkje skulle vera råd å finna ein like god lagringsplass like nær Østersjøen som til dømes ved Bergen, synest eg er litt rart. Eg kan godt forstå at Danmark vel ikkje er så svært lageleg og kanskje heller ikkje Vest-Tyskland, men eg vil i all fall i fyrste omgang vera nokså skeptisk til dette spørsmålet, av fleire grunnar.

Det er vel utan vidare klart at det ikkje kan haldast løynt om så skulle skje at vi tok denne lagringa her i landet. På ein eller annan måte vil det sjølvsagt verta kjent for dei som måtte ynskja å ha greie på det. Eg forsto også forsvarsministeren slik at dette var kome i fyrste rekkje frå tysk hald, men at det i realiteten vel var frå NATO. I alle høve sa forsvarsministeren til slutt at han rekna med at det kom eit spørsmål frå NATO, og det var vel å forstå slik at også heile NATO måtte då vera interessert i dette spørsmålet om lagring på norsk område.

Dersom situasjonen ikkje er særleg kritisk, synest eg nok at det me kunne kalla for vår utvida basepolitikk, då vert noko illusorisk, så i dag vil eg i all fall ikkje gje nokon positiv reaksjon på dette. Eg måtte i tilfelle få høve til å tenkja nærare over alle konsekvensar som dette truleg kan få.

Bergesen: Hvis vi overlater spørsmålet om nødvendigheten av dette til militære eksperter avgjørelse, og bøyer oss for den avgjørelse at det foreligger en militær nødvendighet, da kan ikke jeg skjønne hvorledes vi kan være medlem av et fellesforsvar hvor det er tale om nødvendig lagring av konvensjonelle våpen som skal brukes i dette fellesforsvar og endog i første rekke til forsvar av vårt land som medlemsland, hvorledes man overhodet kan tenke seg å sette medlemsvilje bak våre traktatforpliktelse, uten å ville bruke et utskjær til å lagre et begrenset antall konvensjonelle miner. Det står for meg som aldeles ubegripelig, og nå synes jeg nok man har lov å tale om å trekke en grense mellom hva der er realistisk og hva der er urealistisk.

Ingvaldsen: Jeg er klar over at denne saken har flere sider, som det har vært fremholdt av hr. Hegna og hr. Bondevik. Men for meg står det i grunnen slik at en sånn henvendelse, som jeg går ut fra er kommet fra NATO i forståelse med hele NATO-forsvaret, kan man ikke stille seg avvisende til. Jeg er altså enig i forsvarsministerens vurdering og konklusjon.

Røiseland: Eg forstår det òg slik at dette er ein NATO-affære og ikkje ein direkte tysk affære, og når det er ein NATO-affære, må det då prinsipielt kome på same line som den lagringa vi alt har. Det synest eg må vere heilt klart.

Det er blitt reist spørsmålet om det er rette tidspunktet. Vel, det kan ein godt seie i denne komiteen, men eg meiner at utover må vi vere veldig varsame med å reise spørsmålet om vi har rett til å lagre konvensjonelle våpen her i landet, eller at det skulle vere nokon politiske vanskar med konvensjonelle våpen. Vi skal ikkje ha atomvåpen, det har vi sagt, men vi må ikkje gå så langt at vi utover seier at vi er i tvil om vi kan lagre konvensjonelle våpen for NATO. Det meiner eg er eit svært farleg argument å kome med, for då har vi først fått snøballen til å rulle.

Når det gjeld det praktiske spørsmålet om Bergen-området som lagringsplass for miner for Østersjøen, er eg samd med hr. Bondevik i at det høyrer rart ut, men det får bli eit militært spørsmål. Dersom dette var eit direkte tysk spørsmål, så kom det sjølvst i ei anna stilling, men når det kjem som eit NATO-spørsmål, ei NATO-sak, kan eg ikkje skjønne at vi kan reise innvendingar mot det.

Hegna: Vi kan selvsagt godt bestemme oss til å etterkomme en sånn anmodning, vi kan også godt etterkomme en anmodning om atomvåpen. Vi kan gjøre det på eget initiativ, vi kan gjøre det alt sammen om vi vil. Herom er det ingen tvil. Men vi vil selvsagt gjerne høre de militære sakkyndiges oppfatning og gjerne også høre oppfatningen hos dem som er myndighetene i NATO. Men ansvaret for den politiske vurdering av et slikt skritt ligger her; på dette tidspunkt ligger det her, det ligger i Stortinget og hos norske statsmyndigheter. Den politiske vurdering har vi ikke på noen som helst måte fraskrevet oss, det ansvar må vi bære. Og jeg tror at den politiske vurdering av dette spørsmål - jeg hadde nær sagt

både utenrikspolitisk og innenrikspolitisk - tilsier at man ikke etterkommer dette, at man får spørsmålet vekk uten at det effektueres noen ting i denne forbindelse. Men selvfølgelig kan det være mange som har en annen oppfatning.

Statsråd Harlem: Jeg vil gjerne bare gjøre helt klart at den ordningen vi allerede har - hvor vi lagrer en del, først og fremst brennstoffer, reservedeler og en del slik - er kommet til etter anmodning fra NATO, men det er samtidig klart at det er i første rekke Tyskland som er brukernasjon for disse lagrene. Vi har ment at det fra norsk synspunkt var et vesentlig punkt at vi hadde alle de avtaler vi har om forsvarsanliggender, med NATO, som er den organisasjon vi er medlem av, og at vi ikke burde komme inn i bilaterale forsvarsavtaler.

Den lagring det nå gjelder, er altså i tilfelle en oppfølging av det samme prinsippet, at man lagrer etter anmodning fra NATO. Men det er samtidig klart at det her for så vidt er Tyskland som er brukernasjon. Dette er da likesom den legale status.

Representanten Bondevik nevnte dette med hemmeligholdelse. Dette er jo en sak som vi i høy grad er interessert i å holde så hemmelig som overhodet mulig; hvor miner er lagret osv., det bør man så vidt mulig holde hemmelig. Men jeg vurderer det samtidig slik at det kan bli veldig vanskelig å holde en sånn ting

hemmelig. Vi må regne med at det blir kjent etter kortere eller lengre tid, forhåpentligvis ikke da *hvor* det er lagret, men *at* det foregår en slik lagring.

Det spørsmål som har vært brakt inn, om at det jo er en meget lang vei fra utløpet av Østersjøen, de danske streder og området der, til Bergen, har også våre militære sett på, og det er en avstand som vi ville anse som svært lite betryggende når det gjelder lagring av miner som skulle legges ut på et bestemt område. Men jeg har samtidig fortolket det slik at når man er villig til å lagre disse minene så langt fra det aktuelle område, så er det i og for seg det beste bevis på at her er det formidable vanskeligheter med å finne noen plass som er mer hensiktsmessig fra transportsynspunkt. Denne veien vil nemlig være meget lang, hva enten man velger Oslofjord festning eller Bergen festning. Spørsmålet om på hvilket av de to steder dette helst burde ligge, mente jeg i tilfelle fikk være gjenstand for militær vurdering.

Det har også gått inn i mine vurderinger om man kunne tenke seg at dette kunne gi Tyskland - under noen vilkår eller i en situasjon som vi i dag ikke riktig har oversikt over - noen slags fordel eller noen situasjon som fra norsk synspunkt måtte anses som uønsket, men jeg er ikke i stand til å se at det at det her ligger lagret miner, under noen tenkelige muligheter egentlig kan bety noen risiko for Norge i noen relasjon. Det eneste er det innenrikspolitiske moment, som jeg forstår hr. Hegna i høy grad er inne på. Risikomomentet er naturligvis der, rent teknisk. Riktignok er miner noe av den minst risikable ammunisjon man har, fra teknisk synspunkt, men dette gjelder jo en stor mengde. Det vi i første rekke har undersøkt, er da at det kan finnes lagringsplasser som fra det synspunkt ikke vil kunne representere noen risiko for norsk sivilbefolkning.

Jeg vil svært gjerne ha gitt disse opplysninger til oppklaring av mulige uklare punkter.

Erling Petersen: Jeg kan gjøre mitt innlegg kort. Jeg slutter meg helt til det hr. Bergesen og hr. Ingvaldsen anførte.

Røiseland: Eg er heilt samd med hr. Hegna i at vi har det politiske ansvar og må ta ei politisk vurdering, og ikkje berre følgje militære ekspertar. Der er eg heilt samd. Men eg meiner at vi kan risikere både forsvarsmessige og utanrikspolitiske vanskar, dersom vi vil begynne å seie at vi av omsyn til Sovjet også er betenkte når det gjeld lagring av konvensjonelle våpen her i landet.

Bondevik: Det som eg legg mest vekt på i denne saka, er den politiske sida, ikkje den militære. Eg har ikkje noko imot at ein lagrar våpen for NATO i vårt land, men det som eg er litt redd for, det er så å seia å utvida det til nye slag, i og med at eg har fått ei kjensle av at dette på ein eller annan måte vert kjent, lat oss seia for Sovjet. Då legg eg ei viss vekt på at ein no likesom også tek inn nye slag, som, så vidt eg kan forstå, ikkje har vore aktuelle før. Eg kunne godt tenkja meg ei utviding av det me hadde, men likesom å spennast over eit vidare felt det er eg noko redd i denne situasjonen.

Eg er fullt klår over at me må ta den delen som fell på oss når det gjeld forsvaret i vest, og eg er ikkje imot at me styrkjer det vestlege forsvaret på mange, mange område så langt me kan, men eg har altså denne tvilen i denne situasjonen, når det også er så pass store mengder, og delvis også ut frå det at eg ikkje kan skjønna at dei geografiske tilhøva er slike at det, når det gjeld denne lagringa, skulle vera særleg naturleg å ha ho i vårt land.

Jakob Pettersen: Teoretisk sett har både hr. Røiseland og de som har samme synspunkt som han, i og for seg rett. Når jeg allikevel har visse bekymringer og betenkeligheter, henger det sammen med det hr. Hegna nevnte. Det er situasjonsbetonet. Vi må naturligvis være klar over at dette blir kjent. Det er videre alminnelig kjent f.eks. at Norstad gjerne vil ha en øking av den militære beredskap her i landet. Og nettopp i situasjonen nå tror jeg at folk flest, både hjemme og ute, vil se disse to ting i sammenheng. Hvis dette kunne komme på et annet tidspunkt, jeg hadde nær sagt som en mer naturlig utskifting eller utbytting av materiell som vi allerede hadde, ville jeg ikke synes det var noe særlig betenkelig ved det. Men nettopp i den situasjon vi har nå, synes jeg for min del at det har en del store betenkeligheter å gå inn på dette. Jeg for min del vil derfor nærmest slutte meg til det synet som er hevdet av hr. Hegna og hr. Bondevik.

Hegna: Jeg kan også presisere mitt standpunkt meget kort, nemlig at jeg synes ikke det er det rette samsvar når det gjelder dette forslag som nå er kommet om lagring av tyske miner, og den realistiske vurdering av situasjonen som vi fikk høre om i utenriksministerens opplegg. Jeg ville ønske man kunne ta tid til vurdering av dette spørsmål, slik at det blir slikt samsvar.

Utenriksminister Lange: Jeg vil reservere meg meget sterkt mot at en samlet vurdering av situasjonen ut fra vårt ønske om å bidra til at det som kan gjøres, blir gjort for å finne en forhandlingsløsning i Berlin, skulle ha den konsekvens at vi sa nei til en slik anmodning som den som her er kommet fra NATO. I den monn det blir kjent for Sovjet-Unionen - og det gjør det ganske sikkert, det er ikke meget vi foretar oss her i landet, som ikke blir kjent for russerne - tror jeg at et nei til en sånn anmodning vil bli tatt som tegn på at nå er vi redde, nå begynner vi å bøye av.

Det er ikke noe prinsipielt nytt i dette i det hele tatt. Vi har tilbakevist klart og rolig i sovjetiske henvendelser i forbindelse med at vi som et NATO-arrangement lagrer ammunisjon og brennstoffer, som også skal brukes av vest-tyske stridskrefter. Skulle vi nå si nei, tror jeg det vil bli innregistrert på en måte som ikke har noen gunstig virkning - tvert imot.

Formannen: Jeg vil bare føye til for min egen del at man må ta i betraktning at miner jo er et typisk forsvarsvåpen. Miner kan ikke under noen omstendigheter kalles et angrepsvåpen.

Hønsvald: Jeg sitter og tenker på hvordan vi ville ha vurdert denne saken hvis det hadde vært teknisk mulig å lagre disse minene på de allerede eksisterende NATO-depoter her i Norge. Ville vi da hatt tilsvarende betenkeligheter? Så vidt jeg forsto, var det ikke teknisk mulig, og man måtte altså finne andre lagringsplasser. Dette blir altså et slags lite bidepot for de allerede eksisterende NATO-depoter. Det er kanskje endog så at hvis det hadde vært teknisk mulig å lagre disse minene i de allerede eksisterende NATO-depoter, ville saken i det hele tatt ikke ha vært reist her, for det ville da blitt betraktet som en kurant sak. Det er da lagringen på andre steder som skulle betinge de store betenkelighetene, og det er et spørsmål om det betyr så mye at man kan frarå at man får et slikt bidepot et eller annet sted.

Rakel Seweriin: Jeg er enig i at man kan gjøre dette, og jeg finner ikke noen grunn til å nære de betenkeligheter som det er gitt uttrykk for her.

John Lyng: Jeg skal på samme måte som hr. Erling Petersen gjøre mitt innlegg meget kort. Jeg kan si meg helt enig i det utenriksministeren, samt herrene Røiseland, Hønsvald og Finn Moe har sagt.

Formannen: Er det andre som forlanger ordet? - Hvis ikke kan vi vel anse denne debatt som avsluttet, og den får da tjene som veiledning for Regjeringen.

Møtet hevet kl. 14.55.